

BŰNELKÖVETŐK SZEMÉLYISÉGLÉLEKTANI VIZSGÁLATA

MAYER KRISZTINA¹–LUKÁCS ANDREA¹

Absztrakt: Kutatásunk célja, hogy feltérképezzük a különböző erőszakos bűncselekményekért szabadságvesztésüket töltő fogvatartottak személyiségét a szenzoros élménykeresés, a reziliencia, a teljesítménymotiváció és a temperamentum- és karaktersajátosságok aspektusából. Vizsgálatunkban 194 fő antiszociális kockázatvállaló (erőszakosbűncselekmény-elkövető) vett részt. Ezen kívül 97 és 60 fő kontrollszemély (akik semmilyen kockázatos tevékenységgel nem foglalkoznak). A szenzoros élménykeresés mérésére a Rövidített Szenzoros Élménykeresés Skálát (BSSS-8) használtuk. A rezilienciát a Wagnild és Young által szerkesztett Resilience Scale (RS) 25 itemből álló önkítöltős kérdőív alapján Neill és Dias által létrehozott 15 itemes változattal mértük (2001). A teljesítménymotiváció vizsgálatára az AMS-R (Achievement Motives Scale) kérdőívet használtuk, melyet Jonas W. B Lang és Stefan Fries fejlesztett ki 2006-ban. A temperamentum- és karaktertípusok elkülönítésére a Cloninger-féle Temperamentum és Karakter Kérdőívet használtuk (TCI).

Kulcsszavak: szenzoros élménykeresés, reziliencia, teljesítménymotiváció, temperamentum- és karaktersajátosságok, erőszakosbűncselekmény-elkövetők

BEVEZETÉS

Nem vagyunk egyformák. Van, aki elviseli, más kedveli és egyenesen keresi a veszélyt. Van, aki akkor érzi jól magát, ha az események felpörögnek, ha nagy a tét. Az erőszakos bűncselekmények elkövetői is sok esetben egyfajta „ingeréhségből” követnek el bűncselekményeket, illetve sajátos személyiségstruktúrával jellemezhetőek. Célunk volt a bűnelkövetők személyiségének feltérképezése. Kutatásunkban négy aspektusból közelítettünk a vizsgálati személyek felé, ezek a szenzoros élménykeresés, a reziliencia, a temperamentum- és karaktersajátosságok és végül a teljesítménymotivációs attitűd.

Azt feltételeztük, hogy a vizsgált bűnelkövetők, erőszakos bűncselekmény elkövetésért elítélt fogvatartottak az ingerkeresők csoportjába tartoznak, és alacsonyfokú rezilienciával jellemezhetőek. Szerettünk volna továbbá képet kapni mind a temperamentum- és karaktersajátosságaikról, mind a teljesítménymotivációs attitűdjükről.

ELMÉLETI HÁTTÉR

Az ingerkereső személyeknek több ingerre van szükségük ahhoz, hogy jól érezzék magukat, és hogy optimálisan tudjanak teljesíteni egy feladathelyzetben. Ezek az emberek az élet minden területén szeretik a kihívásokat, a kalandokat. Az ingerkereső

---

¹ Miskolci Egyetem, Egészségügyi Kar

személyek folytonosan új, összetett, változatos, izgalmas, arousal-emelő élményeket keresnek [1]. A szenzoros élménykeresés a legújabb kutatások szerint öröklődő személyiségjellemző, amelyért a dopamin rendszer tehető felelőssé [2].

A reziliencia jelentése rugalmas ellenállási képesség. A szó gyökere a latin *salire*, *ugrani* ige. „*Re-salire*” „*re-silire*” jelentése hátraugrani, hátrahőkölni, előre-hátra feszülni, de nem eltörni [3]. A rezilienciát úgy lehet definiálni a pszichológiában, mint az egyén sikeres alkalmazkodása veszélyeztetett életkörülmények ellenére [4]. Elsősorban egyénfüggő az, hogy egy teljesítményhelyzetben a sikerorientáció vagy a kudarcckerülés a hangsúlyosabb. Ez a fajta beállítódás a személy viszonylag stabil jellemzője, melyet befolyásolnak a korai tapasztalatok, a nevelés és a környezeti hatások [5].

Robert Cloninger által kidolgozott személyiségmodell egységes biopszichoszociális elméletbe próbálja integrálni a normál személyiségváltozókat, a pszichiátriai zavarokat, a neurobiológiai mechanizmusokat és a tanuláselméletet. Két fő oldalról közelíti meg a személyiség fogalmát, ez pedig a temperamentum és a karakter. A négy temperamentum-dimenzió a perceptuális ingerekre adott automatikus válaszreakciók négy fő dimenzióját tárja fel. Megmutatja az egyéni különbségeket az aszszociatív tanulás területén az újdonságra, a veszélyre, a büntetésre és a jutalomra adott válaszoknál [6]. Mindezzel szemben a karakter az egyéni különbségekre összpontosít az emberi kapcsolatokban. Ezen különbségek Cloninger szerint a temperamentum és a szociális környezet interakciójának eredményeként fokozatosan alakulnak ki [7].

MÓDSZER

Vizsgálati személyek

Vizsgálatunkban 194 fő antiszociális kockázatvállaló (erőszakosbűncselekmény-elkövető) vett részt. A vizsgálati személyek az ország különböző büntetésvégrehajtási intézeteiben szabadságvesztésüket töltő fogvatartottak voltak. Az adatfelvétel 8 börtönben zajlott (Miskolc, Sátoraljaujhely, Tiszalök, Szeged, Szekszárd, Pécs, Vác, Budapest). A vizsgálatban való részvétel önkéntes, a válaszadás anonim volt. A mintában kizárólag férfi személyek szerepeltek. Az erőszakos bűncselekmény elkövetők átlagos életkora $33,5 \pm 9,2$ év volt.

A Temperamentum és Karakter Kérdőív kontrollcsoportja a Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Intézet adatbázisából nyert 97 fő korban és iskolázottságban megegyező férfi volt. A kontrollcsoport átlagos életkora $33,69 \pm 8,30$ év volt.

A másik három kérdőív (BSSS-8, AMS-R, RS-15) esetén alkalmazott kontrollcsoport összesen 60 olyan személyből állt, akik semmilyen kockázatos tevékenységgel nem foglalkoztak és büntetlen előéletűek voltak. Átlagos életkoruk $33,24 \pm 7,64$ év volt.

Vizsgálati eszközök

A szenzoros élménykeresés skálák közül a BSSS-8-at használtuk [8]. A reziliencia vizsgálata a Wagnild és Young által szerkesztett Resilience Scale (RS) 25 itemből

álló önkítöltős kérdőív alapján Neill és Dias által létrehozott 15 ítemes változattal történt [9]. A teljesítménymotiváció vizsgálatát az AMS-R (Lang és Fries, [10]) kérdőívvel végeztük. A temperamentum és karakter vizsgálata a Cloninger-féle Temperamentum és Karakter Kérdőív (TCI) Rózsa és munkatársai által adaptált magyar változatával történt [6].

EREDMÉNYEK

A TCI-jal végzett vizsgálatok eredményei

Összevetettük az antiszociális kockázatkereső csoport és a kontrollcsoport TCI sajátosságait. Szignifikáns különbség mutatkozott a három karakterfaktor esetében. Az *Önirányítottság* és *Együtműködés* karakterfaktorokban az antiszociális kockázatvállaló csoport szignifikánsan alacsonyabb értékeket ért el, mint a kontrollcsoport. A *Transzcendencia élmény* tekintetében is az antiszociális kockázatkereső csoport ért el szignifikánsan magasabb pontokat a kontrollcsoporthoz képest. Úgy gondoljuk, hogy a bűnelkövetőket megkülönbözteti egymástól az, hogy mennyi ideje töltik a szabadságvesztésüket. A vizsgált fogvatartottak egy része a Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben él – ahol néhány hónapnál több időt nem töltenek az elítéltek –, más részük pedig Országos és Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetekben él, ahol évekre-évtizedekre kerülnek elhelyezésre. A Büntetés-végrehajtási Intézet típusa alapján két csoportra lehetett osztani az antiszociális kockázatkereső csoport tagjait. Az egyik csoportba kerültek azok a fogvatartottak, akik már több éve, akár évtizede töltik a szabadságvesztésüket fegyházakban és letöltőházakban, a másik csoportba pedig azok a bűnelkövetők kerültek, akik még csak rövid ideje töltik a szabadságvesztésüket a Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetekben.

Az így kialakított *hosszú ideje fogvatartott* és *rövid ideje fogvatartott* csoportokat összehasonlítottuk egymással a temperamentum- és karakterfaktorok tekintetében. Szignifikáns különbséget mutatkozott a két csoport között az Ártalomkerülés temperamentumfaktorában ($p < 0,005$; $t = -2,124$) és az Önirányítottság- ($p < 0,005$; $t = 2,103$) és Együtműködés karakterfaktoraiban ($p < 0,005$; $t = -2,148$). Az ártalomkerülés temperamentumfaktora esetén a *rövid ideje fogvatartott* csoport ért el magasabb értékeket, tehát a hosszú ideje fogvatartottak alacsonyabb ártalomkerüléssel, azaz alacsonyabb szorongással rendelkeznek. Az Együtműködés karakterfaktorában is a *rövid ideje fogvatartott* csoport ért el magasabb értékeket. Az Önirányítottság karakterfaktora esetén pedig a *hosszú ideje fogvatartott* csoport ért el magasabb értékeket a *rövid ideje fogvatartott* csoportnál. Ezekből az eredményekből arra lehet következtetni, hogy negatív irányú kapcsolat van az Ártalomkerülés és az Önirányítottság között, valamint az is felmerül, hogy a börtönben töltött idő előrehaladtával csökken a szorongás és nő az önirányítottság.

A bűnelkövetők TCI értékeit összevetettük a Rózsa-féle könyv standard normatív férfi minta eredményivel is, és azt tapasztaltuk, hogy a *Jutalomfüggőség* esetén az átlagnál alacsonyabb értékeket értek el a bűnelkövetők.

A BSSS8-al végzett vizsgálatok eredményei

A *Gátlásoldás* esetén volt szignifikáns eltérés, itt az antiszociális kockázatkereső csoport ért el magasabb értékeket a kontrollcsoportnál. ($p = 0,007$). Az antiszociális kockázatkereső csoport nem tekinthető homogénnek, ezért alcsoportokra volt célszerű felosztani őket. A *hosszú ideje fogvatartott* és *rövid ideje fogvatartott* csoportok között a BSSS-8-al végzett vizsgálat eredménye szerint csak az Izgalom és Kalandkeresés alskála esetén volt szignifikáns eltérés. ($p < 0,005$; $t = 1,980$). A *hosszú ideje fogvatartott* csoport magasabb értékeket ért el ezen az alskálán, mint a *rövid ideje fogvatartott* csoport, mely a hosszú ideje tartó börtönprivációval is összefüggésbe hozható.

Az AMS-R-rel végzett vizsgálatok eredményei

A *Közelítés* faktorban nem találtunk eltérést az antiszociális és kontrollcsoport között, a *Távolítás* faktorában viszont a kontrollcsoport ért el szignifikánsan magasabb értékeket az antiszociális kockázatkeresők csoportjához képest. A *hosszú ideje fogvatartott* és a *rövid ideje fogvatartott* csoportok között nem volt különbség a Közelítés faktorában, a Távolítás faktorában viszont szignifikánsan magasabb értékeket ért el a *rövid ideje fogvatartott* csoport ($p < 0,005$; $t = -2,184$), azaz jobban jellemzi a kudarcckerülés motívuma a nem olyan régóta elítélt fogvatartottakat, mint azokat, akik már hosszabb ideje töltik a szabadságvesztésüket.

Az RS 15-tel végzett vizsgálatok eredményei

A reziliencia esetén nem volt eltérést a két vizsgált csoport között. A *hosszú ideje fogvatartott* és *rövid ideje fogvatartott* antiszociális csoportok között szignifikáns eltérést találtunk a reziliencia szintben ($p < 0,005$; $t = 2,956$). A *hosszú ideje fogvatartott* csoport magasabb reziliencia értékeket ért el, amely a börtönadaptáció pozitív hatásával lehet összefüggésben.

MEGBESZÉLÉS

A bűnelkövetők csoportja szociálisan elkülönültek, érzelmileg hidegek, gyakorlatiasak és keményfejűek. Érzéketlenek a szociális megerősítés verbális jeleire és hamar felfüggesztik a nem jutalmazó aktivitásaikat és kapcsolataikat. (Erre utalnak a TCI Jutalomfüggőség temperamentumfaktorában elért átlagosnál alacsonyabb értékek.)

A bűnelkövetők csoportjába tartozó személyekre nem jellemző a felelősségtudat, az eredményesség, a szervezőkészség, és az önellfogadás, továbbá az, hogy életüknek lenne olyan célja, amelynek eléréséért képesek a késleltetésre, a kielégülés elhalasztására. Ezek a személyek kevésbé képesek az önkontrollra, a szabályok betartására, valamint a helyzetekhez való alkalmazkodásban gyengébbek. (Erre utalnak a TCI Önirányítottság karakterfaktorában elért átlagosnál alacsonyabb értékek.) A vizsgálatban részt vett bűnelkövetők szociálisan intoleránsak, nem érdeklődnek más emberek iránt és nem empatikusak. Ezeket a személyeket nem jellemzi a segítőkészség,

gyakran ellenségeskedőek, gyűlölködők és bosszúállóak. A világot és más embereket úgy látják, mint ami ellenséges és rosszindulatú velük szemben. (Erre utalnak a TCI Együtműködés karakterfaktorában elért átlagosnál alacsonyabb értékek.) Az Önirányítottság és az Együtműködés karakterfaktoraiban elért alacsony értékek jelzik személyiségük éretlenségét és utalnak az impulzuskontroll hiányára.

A bűnelkövetőket jellemezi a spriritualitás, a transzperszonális azonosulás és az énhatárok kitágulása. (Erre utalnak a TCI Transzcendenciaélmény karakterfaktorában elért átlagosnál magasabb értékek.)

A különböző karakterdimenziók kapcsolatának figyelembevételével arra lehet következtetni, hogy jellemző rájuk az élénk képzelőerő és az excentrikus viselkedés. (Erre utalnak a TCI Transzcendenciaélmény karakterfaktorában elért átlagosnál magasabb értékek.) Ezek a személyek nem képesek viselkedésüket realiztikus célokra irányítani, dezorganizáltak. (Erre utalnak a TCI Önirányítottság karakterfaktorában elért átlagosnál alacsonyabb értékek.) Ezenkívül ragaszkodnak magányukhoz és szociálisan izoláltak. (Erre utalnak a TCI Együtműködés karakterfaktorában elért átlagosnál alacsonyabb értékek.)

A vizsgálati eredmények arra is fényt derítettek, hogy a bűnözők vonzódnak a gátoltság alkohol általi feloldása után és vágynak a szórakozásra, a hazardírozásra és a szexuális változatosságra. (Erre utalnak a BSSS Gátlásoldás alskáláján elért magas értékek.) Nem mutatnak azonban különösebb érdeklődést a kockázatos sporttevékenységek iránt. (Erre utalnak a BSSS Izgalom és Kalandkeresés alskáláján elért alacsony értékek.) Ezek az eredmények megegyeznek Daderman és munkatársai eredményeivel [11].

A vizsgálatban részt vett bűnözőket nem jellemezte az élmény ismétlődése, a rutinnmunka és az állandó egyformaság okozta nyugtalanság. (Erre utalnak a BSSS Unalomfogékonyság alskáláján elért alacsony értékek. A kutatásba bevont bűnözők reziliencia szintje nem tért el jelentősen a kontrollcsoport reziliencia szintjétől, ugyanúgy a teljesítménymotivációs attitűd esetén sem.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatómunka a Miskolci Egyetem stratégiai kutatási területén működő Alkalmazott Anyagtudomány és Nanotechnológia Kiválósági Központ, Élettudományi Műhely közreműködésével valósult meg.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] ZUCKERMAN, M.: *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. Cambridge, UK, 1994, University Press.
- [2] DERRINGER, J.–KRUEGER, R. F.–DICK, D. M.–SACONNE, S.–GRUCZA, R. A.–AGRAWAL, A.–LIN, P.–ALMASY, L.–EDENBERG, H. J.–FOROUD, T.–NURNBERGER, –HESSELBROCK, V. M.–KRAMER, J. R.–KUPERMAN, S.–PORJESZ, B.–SCHUCKIT, M. A.–BIERUT, L. J.: Gene Environment Association Studies (GENEVA) Consortium. Predicting sensation seeking from dopamine

- genes. A candidate-system approach. *Psychological Science*, 2010, 21 (9), 1282–1290.
- [3] BÉKÉS, V.: A reziliencia-jelenség, avagy az ökológizálódó tudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára www.phil-inst.hu/en/publications/2004_publ.html
Letöltés ideje: 2009. november 6.
- [4] GYÖNGYÖSINÉ KISS, E.: *Reziliencia autoimmun szisztémás kórképekben szenvedő betegeknél*. A PTE ÁOK Pszichiátriai Intézete és a BTK Pszichológiai Intézete klinikai szakpszichológus szinten tartó konferenciája elektronikusan írott tananyaga, CD-ROM, 2010.
- [5] FODOR L.: *Fejezetek a motivációkutatásból*. Budapest, 2007, Gondolat Kiadó.
- [6] RÓZSA S.–KÁLLAI J.–OSVÁTH A.–BÁNKI M. CS.: *Temperamentum és Karakter: Cloninger pszichobiológiai modellje*. A Cloninger-féle temperamentum és karakter kérdőív felhasználói kézikönyve. Budapest, 2005, Medicina Könyvkiadó.
- [7] OSVÁTH, A.: A személyiség pszichológiai modelljének és a Cloninger Temperamentum és Karakter Kérdőívének (TCI) bemutatása. In: KÁLLAI János–KÉZDI Balázs (szerk.): *Új távlatok a klinikai pszichológiában*. Budapest, 2003, Új Mandátum Könyvkiadó, 161–181.
- [8] HOYLE, R. H.–STEPHENSON, M. T.–PALMGREEN, P.–LORCH, E. P.–DONOHEW, L.: Reliability and validity of scores on a brief measure of sensation seeking. *Personality and Individual Differences*, 2002, 32, 401–414.
- [9] NEILL, J. T.–DIAS, K. L.: Adventure education and resilience: the double-edged sword. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 2001, 1(2), 35–42.
- [10] LANG, J. W. B.–FRIES, S.: A Revised 10-Item Version of the Achievement Motives Scale. *European Journal of Psychological Assessment*, 2006, 22(3), 216–224.
- [11] DADERMANN, A. M.–MEURLING, A. W.–HALLMANN, J.: Different personality patterns in non-socialised (juvenile delinquents) and socialised (air force pilot recruits) sensation seekers. *European Journal of Personality*, 2001, 15, 239–252.